

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė

Petkevičaitė, Gabrielė (1861.III.18 Puziniškio dv., Smilgių par., Panevėžio aps. — 1943.VI.14 Panevėžyje) rašytoja, publicistė, visuomenės veikėja, žinoma **Bitės** slapyvardžiu. Gimė bajorų šeimoje; augo Joniškėlyje, kur tėvas Leonas Petkevičius buvo ligoninės vedėjas. Privačiai buvo mokoma L. Ivinskio 1866—68; gimnazijos atestatą gavo Mintaujoj 1878; Deltuvoj, Tiškevičiaus dv., dar lankė bitininkystės kursus 1885. Jos nusistatymus ir gyvenimo kryptį labiausiai veikė tėvas, rusų univ. auklėtinis, demokratas. Jis pastūmėjo ir dukterį tarnauti kitiems — pirma savo šeimai, paskiau ir visuomenei, kuri buvo reikalinga švietimo, medicinos globos ir visokios kitos pagalbos. Kai motina, beslaugydama ligonius, užsikrėtė dėmėtąja šiltine ir mirė, tėvas perdavė 9 metus einančiai dukteriai motinos palaiminimo ženklą — žiedą su Čenstachavos paveikslu ir sykiu pareigas: būsi penkiems savo broliams motina. Nuo to laiko P. tarnavo kitiems, nors pati buvo silpnos sveikatos, su perkreiptu nugarkauliu. Baigusi mokslus, padėjo tėvui kaip vaisingos vedėja ir iš dalies felčerė. 1902 su tėvu iš Joniškėlio persikėlė į Puziniškį, 1909 (po tėvo mirties) išvyko į Vilnių, kur 5 m. dirbo *Lietuvos žinių* redakcijoje. Nuo I pas. karo pradžios vėl grįžo į gimtinę, išsilaikė felčerio egzaminus ir vykdė

tėvo testamentą — gydė žmones (1911 žurnale *Živaja starina* paskelbė str. apie lietuvių liaudies mediciną). Nepriklausomybės metais nuo 1919 kurį laiką mokytojavo Panevėžio gimn. ir 1922—24 paskelbė *Pasaulinės literatūros istorijos vadovėlio* pora sąsiuvinų (iš viso 103 psl.). Įsitraukusi į tautinio atgimimo sąjūdį, 1893 P. įsteigė Žiburėlio d-ją neturtingiems moksleiviams ir kultūros darbininkams šelpti (d-jos globa naudojosi ir Žemaitė, J. Biliūnas, M. Pečkauskaitė). Buvo viena iš garsiojo Palangos spektaklio organizatorių (atsiminimų knyga *Iš mūsų kovų ir vargų*, 1927). Reiškėsi moterų sąjūdy: pirmojo liet. moterų suvažiavimo 1907 pirm., viena iš steigėjų Lietuvių moterų s-gos 1908 ir Lietuvos moterų s-gos 1922. 1910 išsp. *Moterų klausimą* (pagal R. Charge). Politiškai liaudininkė, 1920 išrinkta į Steigiamąjį seimą, kaip seniausio amžiaus, pirmininkavo atidaromam posėdžiui.

P. esminis bruožas — tarnavimas kitiems, tėvų įkvėptas. Tačiau jos rašytas *Karo meto dienoraštis* 1925 ir 1931 atskleidžia jos kitą pusę, kuri buvo susiformavusi įtakoje gausios lektūros — Goethės, Schillerio, Heinės, Kornerio, Spielhageno, Šekspyro, Mickevičiaus, Kraševskio, Syrokoslės, Ožeškienės. Jų veikalai P. jausmus ir vaizduotę veikė romantiškai — bėgti iš realybės į meną, į muziką, literatūrą, ypačiai gamtą. Gamtoje tiek harmonijos, rimties ir didybės, kad „pasijutau, kaip visada, toks menkas trupinėlis... Ir kas tie mūsų vargai?! Kas tie rūpesčiai, rūpestėliai“. Tačiau kita pusė, į kurią lenkė tėvas, buvo didelis kontrastas.

Rašytoja. Rašyti paskatino P. Višinskis. Pradėjo 1890 *Varpe* nuo korespondencijų. Toliau rašė laikraštinius straipsnius, beletristiką, pjeses, atsiminimus, literatūros istorijos gabalus. Laikraštinei publicistikai impulsą gavusi iš V. Kudirkos nusiskundimo *Varpe*, kad laikraščiui prirašyti reikšią samdyti žydą. Tada P. užsimojo talkinti ir pratęsti kudir-

kines apžvalgas savo „Pasikalbėjimais“. Rašė įvairiausiomis temomis, neišskiriant literatūros kritikos, gindama literatūros realizmą nuo S. Čiurlionienės pasmerkimo tai literatūrinei srovei leidinyje *Lietuvoje*.

Beletristiką pradėjo 1894 trumpais vaizdeliais, vieno dviejų puslapių, ir ilgesnėmis apysakaitėmis. Atskirai išėjo *Tėvas ir sūnus* (iš *Ūkininko*), 1900, *Nebepirmas*, 1902 (vaizdelis iš moksleivių gyvenimo) ir 7 apsakymėlių rinkinėlis *Krislai*, 1905. Meninio subrendimo atžvilgiu tie kūrinėliai silpni, tačiau jie rodo, kokiais klausimais tada gyveno autorė ir to meto visuomenės žymi dalis. Dvi pagrindinės temos juose plėtojamos — socialinė ir tautinė. Socialinėje srityje rašytojos idealas yra socialinė lygybė. Socialinės nelygybės priežastis — kapitalas, o vaisiai — materialinis skurdas, moralinis sunykimas, tamsumas, prietarai; melas ir godumas eina išvien su vargu ir alkano pilvo godumu. Iš antros pusės turtingieji nemoka ar nenori vargstantiems padėti, pagaliau tokioj socialinėj santvarkoj padėti negalima. Tačiau ji yra optimistė, kad socialiniai ir luominiai skirtumai dings, kai įsigalės humaniškas, kuris reiškia artimo meilę; įsigalėjus žmonijos etikai, įvyks harmonija ir visuomenės gyvenime, kokią ji mato gamtoje. Šitokia samprata yra nulėmusi ir vaizdelių struktūrą: gamtos fone kontrasto keliu ryškina lietuviško gyvenimo dvarininkų nežmoniškumą ir darbininko skurdą. Tuos kontrastus ryškina realistinėmis spalvomis. Stipriausia apysakaitė *Dievui atkišus*, kurioje išskyla dvarininko apgautos mergaitės ir jos kūdikio likimas. Vaizdai piešiami ryškiomis, rūsčiomis spalvomis. Tai lietuviško ankstyvojo natūralizmo pavyzdys.

Tautinių temų vaizdeliuose rodoma tautinio susipratimo eiga, labiau kreipiant dėmesį į atsilikimą ir kovas tam atsilikimui nugalėti. Tautinio susipratimo tema parašytas ir dviejų dalių romanas *Ad astra*, 1933. Jame vaizduojamas XIX a. pabaigos dvarininkų gyvenimas — tuščias ir išsigimęs; tačiau viena jo atžala, 1863 metų sukilėlio duktė Elzė

Kęsgailytė, nutraukusi ryšius su dvarininkų luomu, suartėjo su liaudimi ir įsijungė į naują lietuvišką gyvenimą. Tačiau šiame romane jau persvėrė sentimentalusis tonas vietoj ankstyvojo natūralizmo, charakteriams pritrūko ryškumo, kompozicijai kondensuotumo, ir romanas žymesnio indėlio literatūros istorijai nepaliko.

P. Višinskio patariamoms P. ir Žemaitė, kuri gyveno tuo metu pas P., pradėjo rašyti pjeses bendromis jėgomis Dviejų Moterų slapyvardžiu. Jų darbo vaisius — komedija *Velnias spąstuose*, 1902. *Kaip kas išmano, taip save gano*, 1904, *Litvomanai ir Parduotoji laimė*, 1905, *Dumblynė*, 1912. Tos pjesės labiau priskiriamos Žemaitės talentui. P. Talentui priskiriama pjesė *Kova*, 1900.